

گرمای منافع مشترک اقتصادی برای عبور از زمستان روابط ایران و مصر

توسعه تجارت و مزایا و فرصت‌های همکاری اقتصادی میان ایران و مصر به عنوان دو بازیگر مهم منطقه خاورمیانه، می‌تواند مسیر عبور از یخبندان طولانی‌مدت روابط را هموار سازد.



توسعه تجارت و مزایا و فرصت‌های همکاری اقتصادی میان ایران و مصر به عنوان دو بازیگر مهم منطقه خاورمیانه، می‌تواند مسیر عبور از یخبندان طولانی مدت روابط را هموار سازد.

به گزارش نصر، سفر رئیس دولت چهاردهم به مصر به عنوان مهم‌ترین رخداد سیاست خارجی کشور در روزهای واپسین آذرماه، با همراهی وزیران امور خارجه و اقتصاد صورت گرفت. این نخستین سفر رئیس جمهوری ایران به مصر در بیش از یک دهه گذشته است.

قاهره پایتخت مصر، میزبانی اجلاس سران سازمان همکاری اقتصادی «دی-هشت» را بر عهده دارد که علاوه بر ایران و مصر، شامل کشورهای مسلمان رو به توسعه بنگلادش، اندونزی، مالزی، نیجریه، پاکستان و ترکیه نیز می‌شود.

دولت چهاردهم در مسیر توسعه روابط با همسایگان و کشورهای پیرامونی به عنوان یکی از اهدافش در حوزه سیاست خارجی، ظرفیت‌های دیپلماتیک کشور را به خدمت گرفته است. سفر «سیدعباس عراقچی» به مصر در مهرماه و در ادامه سفرهای منطقه‌ای او به مقاصد چون عربستان، قطر و عراق از اهمیت و جایگاه این کشور عربی-آفریقایی در مناسبات خارجی ایران حکایت دارد. پیش از آن هم وزیر خارجه مصر برای شرکت در مراسم تحلیف رئیس دولت چهاردهم به تهران سفر کرده بود. در آستانه سفر «مسعود پزشکیان» به قاهره، «رویترز» با اشاره به روابط پرتنش میان مصر و ایران در دهه‌های اخیر، از افزایش تماس‌های دیپلماتیک دو طرف در سطح بالا از زمان شروع بحران غزه در سال گذشته و تلاش مصر برای ایفای نقش میانجی‌خبر داد؛ تعاملاتی که اکنون به مقطع دیدار روسای جمهوری دو کشور رسیده است.

در شرایطی که تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی تازه‌ای چون تغییر نظام در سوریه و بازگشت «دونالد ترامپ» به کاخ سفید رقم خورده، عزم ۲ پایتخت تمدنی برای بهبود روابط، از دید ناظران با فرصت‌ها و مسائل دیرین و البته تازه‌ای مواجه خواهد بود؛ مسائلی که طی دهه‌های اخیر روابط ایران و مصر را با فراز و نشیب‌های بسیاری همراه کرده است.

ایران و مصر در دوره معاصر طیفی از الگوهای متفاوت روابط را تجربه کرده‌اند؛ الگویی که دست کم در چهار دهه اخیر از سوی برخی ناظران به وضعیت «نه دشمنی، نه دوستی» تعبیر شده است.

نگاهی گذرا به روابط ایران و مصر

قطع کامل روابط دیپلماتیک دو کشور اما به سال ۱۲۵۸ برمی‌گردد؛ زمانی که «انور سادات» با توافق صلح با تل آویو به سیاست‌های قبلی در قبال فلسطین پشت کرد و در شرایطی که انقلاب اسلامی ایران به پیروزی رسیده بود، میزبانی تمام‌عیار از شاه فراری ایران را پذیرفت.

طی سال‌های بعد هم همچنان مناسبات دوستانه قاهره با تل آویو بر روابطش با ایران سایه افکند و تلاش‌های مقطعی برای احیای روابط دو طرف به نتیجه نرسید. سطح روابط دو کشور طی این سال‌ها در بهترین حالت در حد کاردار و دفاتر حفاظت از منافع باقی ماند.

فراز و نشیب روابط تهران و قاهره محدود به دوره پس از استقرار جمهوری اسلامی نیست و رد آن را می‌توان حتی در سال‌های پیش از انقلاب دنبال کرد.

ازدواج محمدرضا پهلوی ولیعهد وقت پادشاهی ایران با فوزیه خواهر ملک فاروق پادشاه مصر در سال ۱۳۱۷، دوره‌ای کوتاه از برقراری روابط پررونق دیپلماتیک میان دو طرف را رقم زد. ماه‌ها پس از آنکه مصر به دنبال این ازدواج سیاسی و در راستای تحکیم روابط دو پادشاهی منطقه رقم خورده بود، چندان دوام نیافت و با جدایی این زوج سلطنتی و همچنین کودتای سال ۱۳۳۱ مصر، پایان یافت.

روی کار آمدن «جمال عبدالناصر» در جمهوری تازه تاسیس مصر و ظهور ناسیونالیسم عربی، مصر را در اردوگاه مقابل حکومت پادشاهی ایران قرار داد؛ حکومتی که مورد حمایت غرب بود و اتفاقاً به رژیم صهیونیستی هم روی خوش نشان داده بود.

به دلیل رویکردهای پان‌عربیستی عبدالناصر و درگیری مصر در جنگ‌های اعراب و اسرائیل و رویکردهای حمایتی محمدرضا شاه نسبت به اسرائیل، روابط تهران و مصر در این دوره خصمانه بود تا جایی که شاه و عبدالناصر یکدیگر را به حمایت از گروه‌های مخالف داخلی و اقدامات خرابکارانه علیه هم متهم می‌کردند. سرانجام رئیس جمهوری مصر، در شهریور ۱۳۳۹ دستور قطع روابط با ایران را صادر کرد.

روابط سرد ده ساله مصر با ایران با درگذشت ناصر در ۱۳۴۹ پایان یافت. انور سادات، جانشین عبدالناصری شد که به دنبال مداخله غرب در منطقه، در پیشبرد ایده‌هایش در مورد اتحاد اعراب و شکست اسرائیل موفقیتی حاصل نکرد.

روی کار آمدن انور سادات، مسیر حرکت کشور را به طور کلی تغییر داد. همسویی ایران و مصر در برخی حوزه‌ها، روابط دو کشور

را احیا کرد. کمک ایران به مصر در جنگ یوم کیپور با اسرائیل در سال ۱۹۷۳ عمق جدیدی به روابط دو کشور داد. انور سادات فراتر از مسائل دو کشور، با شاه ایران دوستی شخصی داشت. پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و تغییر رویکرد نظام سیاسی نو نسبت به مساله فلسطین، مقطعی دیگر را در مناسبات دو طرف گشود. امضای پیمان صلح کمپ دیوید میان مصر و رژیم صهیونیستی در فاصله بسیار کوتاهی بعد از پیروزی انقلاب از یک سو و پناه دادن به شاه مخلوع ایران از سوی دیگر، روابط نظام تازه تاسیس ایران با مصر را به کلی دگرگون کرد. این سردی، به دنبال ترور انور سادات به دست «خالد اسلامبولی» و معرفی او در ایران به عنوان قهرمانی مبارز تشدید شد و در دوره ریاست جمهوری «حسنی مبارک» ادامه یافت. تداوم و تشدید حمایت های تسلیحاتی مصر از صدام در دوره جگ تحمیلی، بر تیرگی روابط افزود. این حمایت اگر چه به شدت خصومت میان دو طرف افزود ولی به بازگشت مصر به جامعه اعراب کمک کرد؛ مصری که بعد از پیمان صلح با اسرائیل به نوعی در میان کشورهای عربی منزوی شده بود. با آغاز هزاره جدید، ریشه اختلافات عمیق تر شد. حمایت ایران از سازمان های حماس و جهاد اسلامی در فلسطین با ریشه هایی مشترک با اخوان المسلمین مصر، تقویت حزب الله در لبنان، سقوط رژیم بعث در عراق و قدرت گیری گروه های نزدیک به ایران و ... افزایش نگرانی مصر را به دنبال داشت.

تلاش هایی برای شکستن یخ روابط تهران و قاهره که به ثمر نرسید «گفت و گوی تمدن ها» به عنوان گفتمان و «تنش زدایی» به عنوان رویکرد غالب سیاست خارجی در دوره اصلاحات، به لحاظ نظری شاید بهترین فرصت برای احیای روابط دو پایتخت تمدنی باستانی بود؛ فرصتی که تحت تاثیر اختلافات بنیادی تر راه به جایی نبرد و حتی نخستین دیدار روسای جمهوری ایران و مصر در حاشیه نمایشگاهی بین المللی در سوئیس نیز راهگشای این مسیر نشد.

پس از تحولات بهار عربی، سقوط مبارک و روی کار آمدن اخوانی ها به نظر می رسد دوره جدید از روابط میان دو کشور آغاز شده باشد. در حالی که سفر «محمد المرسى» رئیس جمهوری اسلامگرای مصر به تهران برای شرکت در نشست سران جنبش عدم تعهد امیدها برای آب شدن یخ روابط دیپلماتیک را افزایش داده بود، سخنگوی او به صراحت و قاطعیت اعلام کرد که شرکت مرسی در این اجلاس به معنای تغییر در سیاست خارجی این کشور در قبال تهران نیست. اختلافات دو کشور در زمین بازی هزار بازیگر خاورمیانه زودتر از آنچه انتظار می رفت، بروز کرد. رسیدن موج اعتراضات کشورهای عربی به سوریه و تقابل حکومت خاندان اسد با اخوانی ها، تقابل هایی را میان تهران و قاهره ایجاد کرد. در صف بندی های تازه منطقه ای ایران در سوی قطر و ترکیه ای ایستاد که حامیان اخوانی ها بودند و در مقابل مصری که می کوشید که با بازیگرانی چون عربستان روابطش را تقویت کند.

اختلافات تا جایی بود که سفر «محمود احمدی نژاد» به مصر به عنوان نخستین سفر رئیس جمهور ایران به قاهره که ۳۴ سال پس از پیروزی انقلاب رقم خورد، هم نتوانست تحولی در روابط دو طرف ایجاد کند. این سفر که به دعوت مرسی و با هدف اولیه شرکت در دوازدهمین اجلاس سران کشورهای اسلامی در سال ۹۱ رقم خورد، به دیدار و گفت و گوی بالاترین مقام اجرایی کشورمان با مقام های مصری انجامید ولی باز هم نتوانست گرد اختلافات را از مناسبات دو طرف بزدايد. با گذشت دوران کوتاه حکومت اخوانی ها، ایران و مصر همچنان در مورد طیفی از مسائل منطقه ای تفاوت دیدگاه دارند. بخش مهمی از اختلافات دو کشور در مناقشات رژیم صهیونیستی و فلسطین ریشه دارد. مصر همواره حامی طرح های غربی برای پایان بخشی به مناقشات اسرائیل و فلسطین است و در برابر ایران با طرح های مبتنی بر تضعیف حقوق مردم فلسطین مخالفت می کند.

با این حال، میانجی گری چین برای باز شدن گره کور چندساله روابط ایران و عربستان از اسفند ۱۴۰۱، به نوعی مواضع تهران و قاهره را هم در قبال یکدیگر ملایم تر کرد. اکنون هم که در سایه سیاست خارجی دولت چهاردهم، امکان بیشتر برای توسعه روابط مهیا است، رئیس جمهوری کشورمان مهمان قاهره شده است.

محرك های اقتصادی برای بهبود روابط ایران و مصر

«عبدالناصر همتی» وزیر اقتصاد که رئیس جمهوری را در سفر به مصر همراه کرد، پیش از ورود به این کشور با اشاره به سابقه همکاری های اقتصادی دو کشور و نیز سرمایه گذاری ها و فعالیت بنگاه های مشترک اقتصادی مانند بانک توسعه ایران و مصر و میراتکس که ۴۰ درصد سهام آن متعلق به ایران است، سابقه مبادلات دومیلیارد دلاری دو طرف را یادآور شد که می تواند به میزان قابل توجهی توسعه یابد.

زمستان سال گذشته بود که مرکز پژوهش های اتاق بازرگانی ایران از میزان ناچیز مبادلات اقتصادی و تجاری دو طرف خیر داد و اعلام کرد: از مجموع ۵۳.۱۶ میلیارد دلار صادرات ایران در سال ۱۴۰۱، مصر کمتر از ۰.۰۲ درصد، یعنی ۹.۴۸ میلیون دلار را به خود اختصاص داده و از این نظر در جایگاه هفتم در میان شرکای تجاری ایران قرار گرفته است.

هر چند همزمان با سفر رئیس جمهوری به مصر، سخنگوی کمیسیون توسعه تجارت خانه صنعت، معدن و تجارت ایران از مبادلات ۱۷ میلیون و ۱۸۶ هزار دلاری تهران و قاهره در دوره هشت ماهه امسال خبر داده و گفته این میزان تجارت نسبت به مدت مشابه با رشد ۶۷ درصدی همراه بوده اما این اعداد و ارقام گویای سطح دور از انتظار و واقعیات مربوط به فرصت های همکاری اقتصادی

مشترک است.

آمارهای تجارت خارجی مصر می گوید که ایران در سال ۲۰۲۳ میلادی جزو هشتاد کشور نخست مرتبط با بازار مصر هم قرار نداشته، حال آن که کشورهای چین اوکراین و کویت در زمره ۱۰ کشور نخست حاضر در بازار مصر بوده اند.

در مقایسه با صادرات حدود ۲۰ میلیون دلاری ایران در سال ۲۰۲۳ باید گفت کشورمان طی سال های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ جزو ۳۰ کشور نخست طرف تجارت خارجی مصر بوده است.

نقطه عطف روابط تجاری دو طرف ابتدای دهه ۹۰ خورشیدی بود که تجارت حدود ۸۴ میلیون دلاری به یک باره در سال ۹۱ به ۴۶۰ میلیون دلار رسید و در سال های بعدی به ارقام ۶۱۷ و ۵۴۶ میلیون دلار جهش یافت.

نگاهی کلی به روابط اقتصادی دو کشور می گوید سطح مبادلات کنونی حتی نزدیک به یک میلیون دلار از سال ۱۳۸۰ پایین تر است.

این در حالی است که زمینه سازی توسعه تجارت از اقلام سنتی مانند خشکبار و فرش و سایر صنایع دستی گرفته تا آهن و فولاد و سیمان می تواند موجب تحول مجدد در اعداد و ارقام فعلی شده و نتایجش را در مناسبات کلی ایران و مصر نیز نشان دهد.

خبرگزاری ایرنا